

AZERBAYCAN MUĞAM MİRASININ NOTASYON TARİHİ

Notation History of the Azerbaijan Mugham Heritage

Benovse RZAYEVA*

ÖZET

Sözlü geleneğe dayanan profesyonel müzik taşıyıcılarından muğam destgahların, tasniflerin, zerbi muğamların yazılması, notasyonu ve yayını Azerbaycan bestecilerinin ve müzisyenlerinin karşılaştığı en önemli konulardan biridir. Muğamlar hakkında bilgi, Orta Çağ'dan başlayarak birçok bilimsel ve edebi kaynaklarda vardır. Kimi araştırmacılar, muğam sanatının yanı sıra diğer sözlü ve profesyonel müzik türlerinin derin, kapsamlı bir biçimde çalışılması ve incelenmesi için bunların nota sistemi ile yazılmasının büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte sözlü ve profesyonel müzik türlerinin nota yazıları ve yayınlarının henüz sistematik bir şekilde tam olarak uygulanmadığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan müziğinin bir parçası olan etnokültürel müziğin ana görevlerinden biri muğamların notasyonu ve araştırılmasıdır. Muğam notalarının genç müzisyenler tarafından öğrenilmesi ve nesilden nesle aktarılması gereklidir. Muğamların notaya alınması birçok müzik bilimcisinin dikkat merkezinde olmuştur. Sefiyeddin Urmevi'nin 13. yüzyılda ebced harflerine dayanarak oluşturduğu nota sistemine atıfta bulunulmuş, son yıllarda muğamın notasyonu hakkındaki Üzeyir Hacıbeyli'nin yorumuna değinilmiştir. Ayrıca makalede, 20. yüzyıldan beri bu alanda yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Muğam, notasyon, müzik bilimi, besteci, şarkıcı.

ABSTRACT

Writing, notation and publication of mugham dastgahs, classifications, zerbi mughams from professional music bearers based on oral tradition is always one of the most important issues faced by Azerbaijani composers and musicians. Information about mughams is available in many scientific and literary sources starting from the Middle Ages. Some researchers have stated that it is of great importance to write them with a notation system in order to examine the art of mugham as well as other oral and professional music genres in a deep and comprehensive way. However, it is emphasized that the notation writings and broadcasts of oral and professional music genres have not yet been systematically fully implemented. In this context, one of the main tasks of ethnocultural music re-

* Dr. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Bakü/Azerbaycan. E-posta: rzayevabenovshe@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-4486-2174.

searchers, which is a part of Azerbaijani music, is the notation and research of mughams. Mugham notes need to be learned by young musicians and passed down from generation to generation. The notation of mughams has been at the center of attention of many musicologists. In the article, information about the existence of the notation system in the East since ancient times and the activities in this field in Azerbaijani ethnomusic science are discussed. Reference is made to the notation system that Sefiyeddin Urmevi created based on abjad letters in the 13th century, and Üzeyir Hacıbeyli's interpretation of mugham's notation was mentioned in recent years. In addition, in the article, the studies in this field since the 20th century are mentioned.

Key Words: Mugham, notation, musicologist, composer, performer.

Sözlü geleneğe dayanan profesyonel müzik taşıyıcılarından muğam destgahların, tasniflerin, Azerbaycan müziğinde en yaygın türlerden biri olan ve muğam enstrümanları gibi perküsyon muğamları da vokal-enstrümantal parçaların bağımsızlığına dayanan eserler olan “zerbi muğamlar”ın yazılması, notasyonu ve yayını her zaman Azerbaycan bestecilerinin ve müzisyenlerinin karşılaştığı en önemli konulardan biri olmuştur. Muğamlar hakkında bilgi, Orta Çağ'dan başlayarak birçok bilimsel ve edebi kaynaklarda yer almıştır. Azerbaycan müzik araştırmacısı Ramiz Zöhrabov'un “Muğam” adlı eserinde Muğam sanatının yanı sıra diğer sözlü ve profesyonel müzik türlerinin derin, kapsamlı, bilimsel çalışması ve incelenmesi için nota sistemi ile yazılmasının büyük önem taşıdığı, bununla birlikte, sözlü ve profesyonel müzik türlerinin nota yazıları ve yayınlarının henüz sistematik bir şekilde tam olarak uygulanmadığı vurgulanmıştır. Zöhrabov'un çalışmasında aynı zamanda bu kaynaklar hakkında kapsamlı yorumlar yapılmıştır.

Bu açıdan, Doğu edebiyatının eski yazılı anıtı olan Keykavus'un “Kabusname” eserini örnek verebiliriz. 11. yüzyılda yaşayan Keykavus, “Kabusname” eserinin “Müzik Kuralları” bölümünde o dönemde var olan muğamlardan bahseder. “Kabusname” eserinde 8 muğamın ismi zikredilir. Eserinin “Müzik Kuralları Hakkında” bölümünde o dönemde var olan muğamlar hakkında bilgi verilir (Gasımov, 1974: 14). Keykavus, eserinde o dönemde yaşayan sözlü profesyonel müziğin iki örneğinden söz eder. Yazar, eserinde konuyla ilgili şunları belirtmiştir:

“... müzikte usta ve müzikten anlayanlar bu sanatta belirli bir kural oluşturmuşlar: önce ‘Hosrovani’ destgahını çalar, bu padişah meclisleri içindir. Sonra ağır havalar çalınır. Bu havalarda müzik okunabilir,

bunlara ‘Rah’ denilir. Bu ‘Rah’lar yaşlıların ve ciddi insanların ruhlarına daha yakındır” (Zöhrabov, 1981: 120).

Kökeni tam olarak bilinmeyen muğam hakkında bir başka kaynak da 12. yüzyılda yaşamış Azerbaycan şairi Nizami Gencevi’nin “Hüsrev ve Şirin” adlı eseridir. Eserde o dönemin müzik kültürü hakkında kapsamlı bilgiler yer alır. Nizami’nin eserlerinde, özellikle “Hüsrev ve Şirin” eserinde 8 muğamın ismi zikredilir. Eserde, ayrıca dönemin iki ünlü şarkıcısı Barbed ve Nekisa tarafından okunması tasvir edilmiştir (Gasimov, 1974: 26).

13. yüzyılda yaşamış Azerbaycan müzik bilimcisi Sefiyeddin Urmevi’nin “Kitab El Edvar” risalesinin 9. bölümünde muğamlardan ve ayrıca Urmevi’nin eserlerinde 12 klasik muğamdan bahsedilir. Müzik bilimcisi Zemfira Seferova, 13. yüzyılda Urmevi’nin ebced harfleri temelinde nota yazı sistemini icat etmesi hakkında bilgi vermiş, bu nota yazı sisteminden daha sonraki zamanlarda onun talebeleri ve haleflerinin de yararlandığını belirtmiştir. 14. yüzyılda yaşayan diğer Azerbaycan müzik bilimcisi Abdülkadir Marağayı, “Came El-Elvan”, “Makasid El-Elvan” ve “Fevaid Eşera” eserlerinde ilk defa 12 klasik muğamdan oluşan 24 bölümün isimlerini saymıştır (Seferova, 1998: 584).

Azerbaycan’ın büyük bestecisi ve müzisyeni Üzeyir Hacıbeyli ise, “Azerbaycan Halk Müziğinin Esasları” adlı çalışmasında muğamların 14. yüzyılda en yüksek seviyesine ulaşan ve on iki sütunlu altı katlı bir bina (destgah) şeklinde yapılmış ve Endülüs’ten Çin’e ve Afrika’dan Kafkas’a kadar geniş bir coğrafyada görüldüğünü ifade etmiştir. Hacıbeyli, “12 sütun” ile Orta Çağ’da kurulan 12 klasik muğamı kastetmiştir. Azerbaycan muğamlarının nota yazımı ilk olarak besteci Üzeyir Hacıbeyli tarafından yapılmıştır. Hacıbeyli, muğamların yazılması alanında başarılı uygulamaların profesyonel müzikte Azerbaycan müzik folklorundan yararlanılması yolunda yeni kapılar açacağını ifade etmiştir (Hacıbeyli, 1985: 18).

19. yüzyılın ikinci yarısında Şuşa’da yaşayan; şair, ressam, müzisyen ve bilim adamı Mir Muhsin Nevvab, 1884’te “Vüzühül-Arkam” kitabını yazmıştır. Kitabında 12 muğam, 24 bölüm, 48 guşe ve 15 avaz isimlerinden oluşan bir program hazırlamıştır. Seferova “Azerbaycan Müzik Bilimi” kitabında bu programdan bahseder. Mir Muhsin Nevvab tablosunda, zilde olan muğamlar “ouc” olarak adlandırılır ve “c” harfiyle işaretlendiğini gösterir. Bemde olan muğamlar “heziz” olarak adlandırılır ve “z” harfi ile gösterilir. Orta kayıttaki muğamlar “zc” harfleriyle gösterilmiştir. Bu tabloda “Rehavi” 12 muğamdan biri olarak “z” harfiyle işaretlenmiştir. Bu onun bemde okunan muğam olduğunu gösterir. Anlatıldığı üzere, muğam-

mın nota sistemi ile yazılma süreci çoğu zaman müzik bilimcilerin çalışmalarında geliştirilmiştir.

Bilimsel literatürden anlaşılacağı üzere, eski zamanlarda Doğu'da kendine özel notasyon olduğu bilinmektedir. Özbek müzik bilimcisi F. Karomatov, Orta Doğu'da miladın başlarında müzik yazılarının mevcut olduğunu, 8-10. yüzyıllar ve sonrasında eserlerin nota yazılarının günümüze kadar geldiğini belirtmiştir. Bu, Farabi ve Şirazi tarafından kullanılan harfi notasyondur. Nota yazımının geliştirilmesi arayışı 19. yüzyılda da devam eder. Özbek müzik bilimcisi Karomatov'a göre, Harezmi makamları 1886'da Niyazi Mirzebaşı-Kamil tarafından on yedi satır tanbur tabulaturesıyla yazılmış ve 20. yüzyılda V. Belyayev tarafından notaya alınmıştır (Rzayeva, 2011: 43).

20. yüzyılda, Avrupa nota sistemi ile yazılma yaygınlık kazanmış, bu da onların öğrenilmesi için önemli bir aşamanın başlangıcı olmuştur. Bu süre zarfında, farklı ülkelerde muğamın nota yazıları yapılmıştır. Örneğin İran'da, Mehdi Barkeşli'nin editörlüğünde yedi destgahın, Tunus'ta Saleh El-Mehdi tarafından nubaların notaya alınmasını belirtmek gerekir. Karomatov, muğam ve makomların Avrupa notasyonu ile kaydedilmesini bu türlerin incelenmesi için önemli bir aşamanın başlangıcı olarak görmektedir (Zöhrabov, 199: 19).

Firidun Şuşinski'nin aktardığına göre (1985: 225-227), tanınmış tarzen (tar sanatçısı) ve müzisyen Meşedi Cemil Emirov notaları öğrenmek ve kendini geliştirmek amacıyla 1911 yılında Türkiye'de müzik eğitimi almıştır. O sırada Türk müzisyen Rauf Yekta ile bir araya gelmiş ve onun yardımıyla "Heyratı" zerbi muğamını notaya almıştır. Azerbaycan muğamının notasyonu 1920'lerin sonlarında giderek daha sistematik hale gelmiştir. Azerbaycan'da ilk kez muğamın notasyonu işini Müslüm Magomayev tarafından yapılmıştır. Müslüm Magomayev, Azerbaycan bestecilik okulunun klasik şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilir. 1928'de Gurban Primovun "Rast" muğamını notaya aktarmıştır. Bu notaya aktarılan muğam, basılmamış ve bestecinin özel arşivinde, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Fuzuli Adına Elyazmalar Enstitüsü arşivinde korunmaktadır. Tabii ki, ulusal değerleri korumak ve bunları gelecek nesillere aktarmak için bu arşivleri ortaya çıkarmak ve yayınlamak önemlidir. Görüşümüze göre, bu tür muğam malzemelerinin basılması ve notaya aktarılması, bu alandaki araştırmacılar için bir araştırma kaynağı olarak büyük önem taşımaktadır.

Muğamların notaya aktarılması alanında Azerbaycan'ın dünyaca ünlü bestecisi, orkestra şefi Niyazi Tağızade'nin ismi özel olarak belirtilmelidir. Araştırmacılar tarafından onun "Rast" ve "Şur" vokal-enstrümantal

bir şekilde Cabbar Garyağdıoğlu tarafından notaya aktarıldığı gerçeğini kanıtlar. N. Tağızade'nin notaya aktardığı bu muğamlar yayınlanmamıştır. Bu elyazmalarının kendi müze evinde korunduğu bilinmektedir. Kuşkusuz, o “Rast” senfonik muğamı üzerinde çalışırken kendi notalarını kullanmıştır. Elbette muğamların notaları tüm besteciler için gerçek bir yaratıcı laboratuvardır. Besteciler ulusal müzikleri bestelerinde kullanırlar ve halka yakın müzikler bestelerler.

1932 yılında Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'nda Azerbaycan vokal sanatının kurucusu, opera sanatçısı Bülbül'ün (Murtuza Meşedi Rzaoğlu Memmedov) liderliğinde kurulan Bilimsel Araştırma Müzik Odası, halk müziği ve muğamların toplanmasında önemli çalışmalar yapmıştır. Bülbül'ün “Muğamın Notasyonu Hakkında” makalesinde Azerbaycan'ın ulusal müzik örneklerinin derlenmesinde bestecilerle birlikte çalışma şekli, bu konunun önemi, hedefleri ve amaçları, muğamın notasyonu ve araştırılması hususlarının ciddi ve önemli bir konu olduğuna işaret edilmiştir. Bu süre zarfında, Bülbül'ün organizasyonu sayesinde, genç müzisyenler T. Guliyev ve Z. Bağırov tarafından bir ayda üç muğam destgahı notaya yazılmış ve yayınlanmıştır. Ayrıca muğamın notaya yazılması, ulusal müziğin geliştirilmesinde ileriye doğru atılan önemli adımlardan biriydi. Böylece, 1936'da muğamların ilk baskısı Guliyev'in “Rast”, “Zabul” ve Bağırov'un “Dügah” notaları olmuştur. Bu muğam destgahları tarzen Mansur Mansurov tarafından notaya aktarılmıştır. Bunlar, L. Rudolf'un piyanodaki çalışmasında yer alır. Bu yayınlar, muğamların yayınlanmış ilk notaları kadar değerliydi (Rzayeva, 2011).

Azerbaycan bestecileri Gara Garayev, Fikret Emirov, Tofiq Guliyev, Zakir Bağırov ve müzisyen Memmet Saleh İsmayılov, ünlü hanende Seyid Şuşinski (1889-1965), Cabbar Garyağdıoğlu (1861-1944), Zülfü Adigözalov (1899-1963) ve tar sanatçısı Gurban Primov (1880-1965) gibi üstatlardan muğam ve tasnifler notaya aktarılmıştır. Böylece, Garayev “Şur” muğamı; Emirov hanende Bilal Yahya'dan “Rast”, “Segah”, “Şur” muğamlarından bazı bölümler; Guliyev Z. Adigözalov'un söylediği “Rast” muğamı; M. S. İsmailov ise C. Garyağdı ve hanende Alizöhab'ın söylediği birçok tasnifler notaya aktarılmıştır. Guliyev'in yazdığı “Rast”ın vokal-enstrümanlı bir şekilde muğamın ilk notası olduğunu söylemek gerekir.

1938 yılında Garayev tarafından Primov'un söylediği “Şur” muğamının notaları, orijinal öğelerde olduğu gibi, ayrıntılı unsurlara izin vermeden muğamın melodilerini doğru bir şekilde yansıtmıştır. “Şur” muğamı Primov'un performansından notaya alınmıştır. Bazı durumlarda, tarın sesini daha doğru hale getirmeyi amaçlayan dualite yerleştirilmiştir. Muğam

melodisinin maksimum hassasiyetini elde etmeye çalışan besteci Garayev, nota yazısını muğamın orijinal sesinin tam bir görüntüsünü verir. Primov'un söylediği, Garayev tarafından notaya aktarılan “Şur” muğamında geleneksel bölümler şöyle sıralanmıştır: “Maye-Şur, Şahnaz, Hicaz, Semay-i Şems, Sarenc.” Nota yazısında tasnif ve renkler yer almamıştır, bu da muğamın enstrümantal versiyonu ile uyumludur. İkinci nota, besteci Guliyev tarafından yazılmıştır. Bu nota “Rast” muğam destgahının vokal-enstrümantal görüntüsünü yansıtır, Adıgözelov ve Primov tarafından yazılmıştır.

Garayev, Azerbaycan muğamlarının Guliyev ve Bağırov tarafından notaya aktarılmasını büyük bir olay olarak değerlendirir, çünkü o zamana kadar birleşik tonlama ve serbest metro-ritmik boyutlara sahip olan muğamları notaya aktarmak imkansızdır. Bülbül; Garyağdioğlu'nun, Abdülbağı, Seyid Şuşinski, Sadıkcın ve Primov gibi Karabağ'ın tanınan şarkıcı ve müzisyenlerinin şarkı söyleme geleneklerini korumak için önemli olduğunu yazar. Onun görüşüne göre, muğamların ve çoktan unutulmuş tasnif ve renklerin notaya aktarılması tanınmış şarkıcı ve müzisyenlerin geleneklerini yenilemek anlamına gelir.

Muğamların notaya aktarılması ve yayınlanması, tarihi açıdan araştırılması ve Azerbaycan sözlü geleneğine dayalı profesyonel müzik çalışmasında Zöhrabov'un emeğini belirtmek gerekir. O, Garayev, Emirov, Guliyev, Bağırov ve diğer ünlü hanendeler Şuşinski, Garyağdioğlu, Adıgözalov ve tarzen Primov gibi ustalardan muğam ve tasnifleri notaya aktardığını yazmıştır. Muğamların notaya alınmasının yeni bir aşaması ise 1950'lere ve 1970'lere kadar uzanır. Bu dönemlerde besteci Neriman Memmedov'un muğamları notaya yazarak yayınlaması dikkat çekmektedir. Memmedov'un notasında yayınlanan muğamlar, “Çahargah ve “Hümayun, Bayatı-Şiraz, Şur, Rast, Şahnaz, Segah-Zabul, Rehab” enstrümantal, “Çahargah ve Rast” vokal-enstrümantal notalardır. Bununla birlikte, Memmedov ayrıca enstrümantal muğamların notalarına bir dizi tasnif ve renk dahil etmiştir.

Enstrümantal muğamlar tanınmış tar sanatçısı Ahmet Bakıhanov tarafından yazılmıştır. Vokal-enstrümantal muğamlar Behram Mansurov ve hanende Hacıbaba Hüseyinov tarafından notaya aktarılmış, tasnif ve renklerin notaya aktarılmasında Habib Bayramov, hanendeler Yakup Memmedov, İslam Rzayev ve Alibala Memmedov'un hanendeliğine baş vurulmuştur.

Sözlü gelenek müzik örneklerinin notasyonu ve yayınlanması 21. yüzyıl müzisyenlerinin dikkat merkezinde olmuştur. Aynı zamanda muğamın

notasyonuna yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu bağlamda, 2003-2006 yıllarında yayınlanan “Azerbaycan Halk Müziği Antoloji”sinin 7 cildi sadece önceki yılların notalarını değil, aynı zamanda yeni notaları da içermektedir. Türküler ve danslar, âşık ve zerbi muğamlarla birlikte, bu dönemde yeni muğam notaları da ortaya çıkmıştır.

Muğamların araştırılmasında, onların nota yazılarının oluşumu önemlilik arz etmektedir ki, bu da muğamların besteci yaratıcılığına dâhil edilmesine ve etnomüzik bilimi çalışmalarının genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Besteciler ve müzik bilimcileri Guliyev, Bağirov, Memmedov, Asadullayev ve diğerleri tarafından yazılan muğamlar temelinde bir dizi derleme yapılmıştır. Aynı zamanda, muğam sanatının Azerbaycanlı bestecilerin yaratıcılığına etkisi üzerine, özellikle Abasova'nın, İsmayilova'nın, Gasimova'nın, Efendiyeva'nın, Gafarova'nın ve diğerlerinin müzik çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan son döneme ait nota yazıları arasında Arif Esedullayev'in tarzen Elhan Müzefferov'dan yazdığı “Bayatı-Şiraz” ve “Hümayun” “Rast” ve “Çahargah” “Şur”, “Şüşter” ve “Zabul Segah” enstrümental muğamlarının nota yayınları önemli yere sahiptir. Asadullayev tarafından yazılan ayrı muğamlar, farklı yıllarda ders kitabı olarak yayınlanmış olup Bakü Müzik Akademisi'nde ve aynı zamanda Azerbaycan Halk Müziği Antolojisinde yayınlanmıştır. Tüm bu malzemele-
rinin bir arada toplanması muğam notalarının mirasını canlandırmıştır. Son yıllarda onun notaya aldığı yedi muğam “Rast”, “Şur”, “Segah”, “Çahargah”, “Bayatı-Şiraz”, “Hümayun” enstrümental muğamları bir mecmuada toplanarak yayınlanmıştır. Böyle bir mecmuanın ortaya çıkması, müzikteki mevcut ana muğam destgahlarının toplam sayısı hakkında ayrıntılı bir fikir edinmemizi sağlamaktadır.

Muğamların son notaları tarzen ve eğitimci Ekram Memmedli'ye aittir. 2010 yılında yayımlanan “Azerbaycan Muğamları” isimli nota yayınında tarzen Kamil Ehmedov'un icracılık üslubuna uygun olan “Rast, Bayatı-Gacar, Mahur-Hindi, Orta Mahur, Zabul-Segah, Haric Segah, Şur, Bayatı-Şiraz, Çahargah, Hümayun, Şüşter, Şahnaz, Rehab, Bayatı-Kürd” enstrümental muğamlarının nota yazıları yer alır.

Muğam yaratıcılığı, muğam destgahı, küçük hacimli muğam, zerbi-muğam, tasnif gibi türleri birleştirir. Profesyonel sözlü müziğin ana türü olan muğam hem tür olarak hem de müstakil olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Muğam türü notaya alınmakla beraber onların ses kayıtları 19. yüzyıldan başlayarak gramofona, 20. yüzyılın sonlarından bu yana modern teknikler ile CD-DVD'lere aktarılmıştır. Muğam sanatının ana çalışma kaynağı notalar ve ses kayıtlardır. Sözlü geleneğe dayanan Azerbaycan

müziğinde ses kaydı önemli bir çalışmadır. Gramofon, teyp, CD-DVD'lere kaydedilmiş hanende ve sazandelerin söylediği muğam ve diğer müzik örnekleri halkın kültürel hazinesine dönüşerek yaşar, bu durum muğam geleneklerinin korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynar.

Tariyel Memmedov'un muğam mirasının araştırılması alanında eski gramofonların yenilenmesi çalışması takdire değerdir. Memmedov'un yazdığı ve editörü olduğu Azerbaycan "Diskografi" internet sitesinde, aynı zamanda onun editörlüğü ile hazırlanan "Muğam Ansiklopedisi" Üzeyir Hacıbeyli yaratıcılığından bahseden internet sitelerinde, Bedelbeyli'nin "Açıklamalı-Monografik Müzik Sözlüğü" internet sitelerinde, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yaşayan tanınmış hanendelerin ve halk çalgı aletlerinin icracılarının ses kayıtları ve onlar hakkında değerli bilgiler toplanmıştır. Bu ses kayıtlarının çoğu Haydar Aliyev Vakfı tarafından hazırlanan "Karabağ Hanendeleri" ve "Muğam Ansiklopedisi" yayınlarında yer alır. Bunların hepsi, muğam sanatının ve muğam sanatçılarının yaratıcı mirasının incelenmesi için değerli görsel yardımcılarıdır ve bu bağlamda araştırmamız için özel bir değer taşımaktadır.

Muğam destgahlarının ve küçük hacimli muğamların notasyonu ile birlikte, diğer muğam türlerinin -renkler, tasnifler ve zerbi muğamlarının ortaya çıkma belirtileri de vardır (Zöhrabov, 1991: 65). Görüldüğü gibi, Azerbaycan muğamlarının renk ve tasniflerinin birkaç versiyonda nota yazıları vardır. Bu notalar çeşitli besteciler ve müzisyenler tarafından yapılmıştır. Çok eski dönemlere kadar götürülebilen muğam sanatının son dönemlerde daha da tanınması ve geniş coğrafyaya yayılması doğrudan Haydar Aliyev Vakfı Başkanı, UNESCO ve ISESCO'nun sefiri Mehriban Aliyeva'nın ismiyle ilgilidir. Aliyeva tarafından başlatılan ve yönetilen muğam projeleri, "Muğam-İrs", "Muğam-Destgah", "Muğam Ansiklopedisi", "Muğam-İnternet", "Muğam-Antoloji" "Muğam Dünyası", "Muğam Merkezi" dünyada muğamın tanıtımı, Azerbaycan muğam sanatının yaşatılması, korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını destekler niteliktedir. Ses kayıtları, elektronik ve basılı yayınlar da dâhil olmak üzere bu projelerin dünya çapındaki etkinliklere, uluslararası festivallere ve yarışmalara ev sahipliği yapması beklenir. Bu bağlamda, 2009 ve 2011 yıllarında Bakü'de düzenlenen "Muğam Dünyası" Uluslararası Müzik Festivali, bilimsel sempozyumlar, muğam icracılarının uluslararası yarışmaları ve çeşitli konserlerin yanı sıra dünyanın dört bir yanından izleyicileri çeken televizyonda muğam yarışmaları Azerbaycan muğamının zengin mirasının canlandırılmasına olanak sağlamıştır.

Muğam sanatının araştırılmasında ve muğam icracılarının ses kayıtları mirasının korunmasında Haydar Aliyev Vakfı tarafından hazırlanan “Azerbaycan Muğamı” ders kitabı, “Karabağ Hanendeleri”, “Muğam Ansiklopedisi”, CD-DVD albümleri ve muğam sanatı ile ilgili zengin malzemeleri kapsayan yayınlar çok değerlidir ve bunların hepsi modern zamanlarda muğam sanatının araştırılmasını içerir. Sözlü geleneğin, profesyonel müziğin ana türü olan “muğam” ifadesi eski çağlardan gelmiştir. Yüzyıllar boyunca bize gelen muğam, profesyonel halk sanatçılarının çalışmalarıyla temelini oluşturmaktadır. Muğam yaratıcılığı, muğam destgahı, küçük hacimli muğam, zerbi muğam, tasnif, renk gibi türleri birleştirir. Özellikle, her muğamı bireysel olarak incelenmek, tarihsel gelişim yolunu araştırmak, muğam sanatının geçtiği yolu izlememizi sağlamaktadır. Muğamın tarihsel ve teorik çalışmaları her zaman müzik araştırmacılarının dikkatini çekmiştir.

Azerbaycan müzik biliminin muğam alanındaki çalışmaları 1980-1990'lı yıllarda bilimsel araştırmanın ana odağı olmuştur. Bu listeye, Azerbaycan müzisyenlerin eserlerinde muğamın metro-ritmik analizini veren araştırma çalışmalarını da eklemek gerekir. Bu tür araştırma muğam müziği ve diğer türler arasındaki ilişkiyi araştırır ve analiz eder. Bu tür araştırmaların geliştirilmesi muğamın notasyonu açısından büyük önem taşımaktadır. Elhan Babayev'in Azerbaycan muğamlarının ritminasyon sorunundan bahseden monografileri müzik topluluğu ve uzmanlar tarafından olumlu karşılanmıştır. Araştırmacı, önceki bilimsel gözlemlerinin bir devamı olarak ortaya çıkan son çalışmalarında ilk kez, sözlü müziğin tonlamasını bilimsel-teorik bir problem düzeyinde ele almış, özel bir araştırma nesnesine dönüştürmüştür. O, bilimsel çalışmalarında tüm tonlama kaynaklarını incelemiş ve müzik mirasımızın çeşitli alanlarına ve türlerine değinmiştir. Araştırmalarında, kelime, müzik, halk şiiri, yapısı, müzik türü ve âşık şiirinin örneklerine yer vermiştir. Aynı zamanda, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi'nin aday üyesi, Rena Memmedova'nın araştırması dikkat çekicidir. Azerbaycan muğamlarının müzikal-estetik özellikleri ve işlevsellik sorunu üzerine yaptığı çalışmaları, ulusal sanatsal düşüncenin en çarpıcı örneği olan muğamın niteliklerini değerlendirmektedir.

Azerbaycan'daki sözlü müzik türü sistemi bağlamında, muğamın teorik problemlerinin incelenmesi için Ramiz Zöhrabov'un eseri özellikle belirtilmelidir. Böylece Zöhrabov, muğam destgahları ve bunları oluşturan formlar ve türler üzerinde kapsamlı bir bilimsel ve teorik çalışması ile ulusal müzik bilimini zenginleştirmiştir. Zöhrabov'un bilimsel etkinliğinin ana yönü Azerbaycan sözlü müziği olan muğamın incelenmesidir. Bilimsel

eserlerine bakıldığında, yayımlanmış yirmi monografiden önemli bir kısmının muğam sanatı ve muğam türleri üzerine olduğu görülmektedir: 1. “Azerbaycan Tasnifleri”, 2. “Azerbaycan Zerbi Muğamları”, 3. “Muğam”, 4. “Teoretiçskie problemi azerbaydjanskogo mugama”, 5. “Azerbaycan Sözlü Profesyonel Geleneksel Müzik”, 6. “Çahargah Muğam Destgahlarının Teorik Temelleri”, 7. “Rast Muğam Destgahının Teorik Temelleri”, 8. “Zerbi Muğamlar”, 9. “Azerbaycan Renkleri”, 10. “Azerbaydjanskaya professionlnaya muzıka ustnoy tradiçı: mugamı destkyah i zerbi mugamı”. Görüldüğü gibi, Zöhrabov’un çalışmaları tüm muğam türlerini kapsamıştır.

Muğam sanatının teorik problemlerinin yorumlanması hakkında Ortaçağ Azerbaycan müzik bilimcilerin değerli eserlerini yayınlayan Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi’nin aday üyesi, Zemfira Seferova’nın çalışmaları muğam biliminin gelişimin belirli bir aşamasını oluşturur. Bilim adamlarının eski risalelerin elyazmalarını Azerbaycan Türkçesine çevirerek, ayrıntılı olarak tahlil etmesi onun önemli hizmetlerinden biridir.

Kaynakça

- Gasimov, G. (1974). *Ortaçağlarda Azerbacan Muğamı*. Bakü.
- Hacıbeyli, Üzeyir (1985). *Azerbaycan Halk Müziğinin Esasları*. Bakü: Yazıcı.
- Rzayeva, Benovse (2011). “Rehab Makamının Tür Özellikleri”. *Kültür Evreni*, 9: 41-47.
- Seferova, Zemfira (1998). *Azerbaycan Müzik Bilimi, XIII-XX. Yüzyıllar*. Bakü.
- Şuşinski, Firidun (1985). *Azerbaycan Halk Musikicileri*. Bakü: Yazıcı.
- Zöhrabov, Ramiz (1981). “Azerbaycan Tasnifleri”. *Azerbaycan Halk Musikisi*. Bakü: Elm Neşriyatı.
- Zöhrabov, Ramiz (1991). *Muğam*. Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.